

U-571, *U-566* ja *U-451* lähtivät korjattavaksi Kieliin, josta ne siirrettiin edelleen Ranskaan. Komennus napapiirillä oli niiden osalta päätynyt.¹⁴

Samaan aikaan sotamateriaalikuljetukset Isosta-Britanniasta Neuvostoliittoon oli ehditty aloittaa, vaikka Saksan merivoimat olikin tehnyt kaikkensa toimintaa häiritäkseen. Peitenimen Dervish saanut ensimmäinen, häthätää kokoon kyhätty saattue, johon kuului kuusi kauppalaivaa sekä hävittäjiä, sukellusveneiden torjuntaan tarkoitettuja troolareita ja miinanraivaajia, oli päässyt Arkangeliin 31. elokuuta. Kauppalaivat oli lastattu täyteen kalustoa, muun muassa viisitoista Hurricane-hävittäjää. Iäkäs lentotukialus *HMS Argus* oli samaan aikaan kuljettanut perille 24 Kuninkaallisten ilmavoimien Hurricanea, jotka sopivan matkan päähän päästyään nousivat aluksen kannelta ja laskeutuivat Vaengan kentälle lähelle Murmanskia. Saattueen matka sujui välikohtauksitta siksi, että Saksan meri- ja ilmavoimilla oli aluella niukasti joukkoja.

Elokuussa britit olivat päättäneet raivata Länsimaalle kylvetyt miinat ja pelastaa neuvostoliittolaiset ja norjalaiset mainarit pulasta, mutta ensin mainittujen pelastaminen osoittautui vaikeaksi, kun mainarit ryöväisivät leirinsä votkavarannot. Kun ne oli tyhjennetty, ryhdyttiin nauttimaan partavettä, ja britit joutuivat turvautumaan koviin otteisiin saadakseen miehet pelastusaluksiin. Kun neuvostomainarit oli vietty Arkangeliin ja alukset palasivat noutamaan norjalaisia, kaksi saattoristeilijää lähetettiin pysäyttämään saksalaissaattuetta, jonka liikkeistä oli saatu vihiä. Kaksikko upotti *Bremsen*, joka selkeästä alivoimasta huolimatta puolusti urheasti ja menestyksekkäästi joukkojenkuljetusaluksia, joiden kyydissä oli 1 500 sotilasta 15. vuoristojääkäridivisioonasta. *Bremse* itse kuitenkin upposi, eikä sen miehistöstä selvinnyt kuin 37 miestä.

Neuvostosaattueilla oli sotilaallisen arvon lisäksi myös poliittista merkitystä. Koko sodan aikana Neuvostoliittoon saapuneista aluksista noin 23 prosenttia kulki napamerireittiä, 27 prosenttia Persianlahden kautta Yhdysvalloista – reitti oli aktiivikäytössä vuoden 1942 puolivälistä lähtien – ja 50 prosenttia Tyyneltämereltä Vladivostokiin, silläkin reitillä vuoden 1942 puolivälistä lähtien. Vuonna 1941 napareitti oli kuitenkin ainoa käytännöllinen keino auttaa Neuvostoliittoa, ja Der-

vish-saattueen menestyksen jälkeen saattueiden symbolinen ja sotilaallinen arvo johti PQ-saattueiden perustamiseen. PQ1 lähti Islannin Hvalfjörðurista 29. syyskuuta ja pääsi kokonaisuudessaan Arkangeliin 11. lokakuuta. Takaisin Isoon-Britanniaan 28. syyskuuta lähtenyt QP1 koostui tyhjästä Dervish-saattueen aluksista ja neuvostokauppalaivoista, jotka lähtivät hakemaan täydennyksiä. Näin syntyi yksi liittoutuneiden ankarimmista saattureiteistä toisessa maailmansodassa. Kuningkaallisten merivoimien kotimaan laivasto oli jo valmiiksi tiukoilla, kun käsky Murmanskin-saattueista annettiin. PQ-saattueiden saattoalukset jaettiin kolmeen ryhmään: kotimaan laivasto luovutti kauppalaiivat lähisaatolle Islannissa, minkä jälkeen raskaammat alukset tarjosivat tukea etäisemmällä merialueella. Murmanskin lähistöllä vastuu siirtyi itäalueiden saatto-osastolle.

Samaan aikaan kapteeniluutnantti Kurt Vogelsangin *U-132* Kielin 3. sukellusvenelaivueesta lähti 7. syyskuuta napameripartiolle Trondheimista. Se eteni suoraan Barentsinmerelle käymättä ensin Kirkkoniemessä. 45 päivän matka oli siihenastisista partioista pisin ja lopulta myös voitokkain. Lokakuun 18. päivänä Vogelsang havaitsi 3 487-tonnisen ja täyteen lastatun *Argunin* matkalla Arkangelista Iokangaan noin viiden meripeninkulman päässä Gorodetskijin majakasta. Kello 13.20 hän osui aluksen oikeanpuoleiseen kylkeen yhdellä torpedolla, mutta armonlaukaus jäi suutariksi, jolloin kauppalaiiva kallistui, muttei uponnut. Kolmas ja viimeinen torpedo osui aluksen keskelle ja halkaisi sen kahtia siinä vaiheessa, kun miehistö ja matkustajat olivat jo siirtyneet pelastusveneisiin. Vain tuntia myöhemmin Vogelsang laukaisi tuloksetta yhden G7a-torpedon kohti tutkimusalus *Mglaa*; torpedo osui matalaan merenpohjaan ja räjähti, minkä jälkeen *Mgla* lähti poimimaan *Argunin* eloonjääneitä pelastusveneistä. Samana iltana kello 20.17 Vogelsang laukaisi taas yhden G7a-torpedon lähietäisyydeltä kohti 608-tonnista *RT8 Seld* -trootaria, joka upposi puolessa minuutissa. Lokakuun 21. päivänä *U-132* kiinnittyi Kirkkoniemen satamaan neljäksi päiväksi, minkä jälkeen se lähti etelään Trondheimiin ja siirtyi vuoden 1942 aikana Ranskan La Palliceen.¹⁵

Talvikaamos oli alkanut ja häittäsi maalien etsintää, mutta toisaalta sukellusveneet pääsivät etenemään pinnalla. Kapteeniluutnantti Hans-Dieter Heinicken *U-576* partioi Vienanmeren suuta tuloksetta

lokakuussa ja marraskuun alussa, minkä jälkeen se lähti Ranskaan.¹⁶ Tulokset olivat pettymys, joten 13. marraskuuta merivoimien esikunta ilmaisi huolensa napamerialueiden sukellusveneiden vaikeuksista pitäessään Hitlerin kanssa neuvoa Sudenpesässä:

Napaseudun yö ei sovi sukellusveneille, sillä se vaikeuttaa kohteiden etsintää. Talvisää lumimyrskyineen ja sumuineen haittaa toimintaa. Lentotiedustelu on puutteellista. Vahva puolustus ja voimakkaat merivirrat vaikeuttavat hyökkäämistä Iokanganlahden alusten kimppuun. Läntisen reitin avaaminen ei onnistu navigointivaikeuksien, merivirtojen ja syvien vesien sekä puolustuksen ja lentokoneiden pudottamien miinojen takia. Rannikolla liikennöi erittäin pieniä aluksia, joiden upottaminen on vaikeampaa. Tähänastisten kokemusten ja vaikeiden olosuhteiden perusteella Jäämeren sukellusveneiden operaatiomahdollisuuksia ei tule yliarvioida. Tällä hetkellä alueella on kaksi sukellusvenettä, kolmas on sinne matkalla ja neljäs palaamassa kotiin. Nykysuunnitelmien mukaan operaatioalueella on oltava jatkuvasti kolme alusta.¹⁷

Kaksi päivää myöhemmin Schroeterin *U-752* käytti pimeyttä hyväkseen hyökätessään 2020-tonnisen neuvostoliittolaisen apumiinalaiva *ZM-93 Jušarin* kimppuun. Miinoja kuljettanutta alusta kohatti laukaistiin kaksi torpedoa kuuden meripeninkulman päässä Ostrze Ludkin niemestä kaakkoon. Vähän yli kaksi minuuttia myöhemmin havaittiin yhden torpedon osuma, jonka perusteella Schroeter ilmoitti aluksen vaurioituneen. Itse asiassa räjähdys oli ennenaikainen ja miinalaiva jatkoi matkaansa naarmuitta. Schroeter käski antaa armoniskun, mutta saattona ollut miinanraivaaja *Tszcz-889* kääntyi tullittamaan sukellusvenettä, jolloin sen oli pakko sukeltaa. Pikaisesti laukaistu torpedo osui hyökkäävään 581-tonniseen miinanraivaajaan, joka räjähti samalla kun *Jušar* yritti tuhota *U-752*:n syvyysspommeilla. Sitten se palasi etsimään eloonjääneitä, muttei löytänyt ketään *Tszcz-889*:n 34-henkisestä miehistöstä.

Vietettyään kaksitoista päivää merellä Schroeter palasi 18. marraskuuta Kirkkoniemeen sukellusvene lievästi vaurioituneena, sillä se oli kahdeksan päivää aiemmin osunut pohjaan kesken sukelluksen. Siel-

tä *U-752* lähti etelään kohti Kieliä, jossa sitä korjattiin vuoden 1942 tammikuuhun, minkä jälkeen sitä testattiin ennen siirtoa Ranskaan.¹⁸

Toinen uusi tulokas, komentajakapteeni Ernst-August Rehwinkelin *U-578* kävi marraskuussa yhdellä partiomatalla Barentsinmerellä. Rehwinkel oli siihen aikaan yksi iäkkäimmistä sukellusveneiden päälliköistä; aluksen ensimmäisen partiomatkan alkaessa hän oli jo yli 40-vuotias. *U-578* lähti itään kohti Viananmeren suuta, mutta joutui partiolaiva *CKP-25*:n kynsiin noustuaan Kanin Nosin lähistöllä pintaan. Neuvostoalus syöksyi sukellusvenettä päin niin voimallisesti, että partio jouduttiin keskeyttämään ja *U-578* joutui palaamaan Kirkkoniemeen ehdittyään viettää merellä vasta yhdeksän päivää. Keulakannen alla sijainneet torpedosäilöt olivat revenneet kokonaan auki ja aluksen tasaussäiliö oli sekin revennyt. Valtaosa tammikuusta kului kieliläisellä telakalla ennen siirtoa Ranskaan.¹⁹

Samaan aikaan PQ-saattueet jatkoivat matkaansa Arkangeliin ilman mainittavaa saksalaisten väliintuloa. Joulukuun 20. päivään mennessä perille oli päässyt 47 alusta kuudessa saattueessa, ja vain yksi ainoa alus – *MV Briarwood* – joutui palaamaan Islantiin kärsittyään jäävaurioita kesken PQ3-saattueen matkan. Lokakuussa 1941 Norjanmeren joukkojen komentaja (*Admiral Nordmeer*) oli liitetty Saksan merivoimien pohjoisen laivaston esikunnan alaisuuteen. Amiraali Hubert Schmundt palveli tehtävässä vuoden 1942 elokuuhun asti ja komensi napamerialueiden sukellusveneitä Kirkkoniemestä *Tanga*-alukselle perustetusta esikunnasta. Sukellusveneille oli pyydetty vahvistuksia, mutta Dönitzin suureksi helpotukseksi pyyntö evättiin, sillä hän joutui perustamaan uuden rintaman Yhdysvaltoja vastaan, jolloin entistä useampi sukellusvene siirrettiäisiin pois Atlantilta:

Norjan-joukkojen komentaja pitää välttämättömänä, että hänellä on käytössään vähintään yhdeksän sukellusvenettä, jos Jäämerellä on oltava jatkuvasti kolme sukellusvenettä. Hänen mielestään toiminta-alueen laajuus ja lähes olematon lentotiedustelu edellyttävät usean sukellusveneen yhtäaikaista toimintaa, jos niiltä odotetaan minkäänlaisia tuloksia. Näin ollen kolme sukellusvenettä toiminta-alueella on ehdoton vähimmäisluku, jota pitäisi kasvattaa pikapuoliin. Lisäksi Norjan-joukkojen komentaja vastustaa käytäntöä, jonka perusteella hänen käyttöönsä on lähetetty ainoas-

taan uusia sukellusveneitä, joilla ei ole lainkaan taistelukokemusta. Norjan-joukkojen komentajan mukaan Jäämeren-joukkoihin pitäisi lähettää kokeneita päälliköitä, eikä hänen alaisuudessaan toimiva sukellusveneitä pitäisi vaihtaa niin tiuhaan. Merivoimien esikunta kysyi sukellusvenejoukkojen komentajan mielipidettä, ja hän totesi, että Norjan-joukkojen komentajan pyyntöä ei mitä luultavimmin pystytä toteuttamaan, sillä se tarkoittaisi kokeneiden päälliköiden ja sukellusveneiden siirtämistä Atlantilta ja Välimereltä. Sukellusvenejoukkojen komentaja on kuitenkin valmis jättämään pohjoisten merialueiden sukellusveneet toiminta-alueelleen entistä pidemmäksi aikaa niin, että ne ehtivät suorittaa useamman kuin yhden tehtävän. Tämä toteutetaan ajan ja muiden olosuhteiden salliessa.²⁰

Tästä huolimatta alueelle tuli vastakin uusia ja kokemattomia aluksia, vaikka taktiikkaa muutettiin, kun Saksasta lähetettiin kolme uutta alusta. Kapteeniluutnantti Rudolf Schendelin *U-134* saapui Kirkkoniemeen 12. joulukuuta upotettuaan kaksitoista päivää kestäneen neitsytmatkansa aikana yhden aluksen, joskin järkyttävän virhearvion takia. Joulukuun 9. päivänä kello 21.04 Schendel laukaisi kaksi torpedoa kohti kahta alusta, jotka kulkivat pimennetyin, kaksirivisen saattueen mukana länteen vain yhdeksäntoista meripeninkulman päässä Tenonvuonon suusta. Vasemman rivistön toiseen laivaan osui torpedo, joka upotti aluksen nopeasti:

Revontulet loimusivat korkeuksissa kautta napapiirin aavan taivaanrannan. Oli purevan kylmää ja märkää, eikä miesten tärinä ottanut loppuakseen; ei aikaakaan, kun nuorimpienkin luita alkoi särkeä ja kolottaa.

Tähystäjä äkkäsi saattueen matkalla Kirkkoniemeen. Sen mukana oli muutama saattoalus ja *U-134* lähti sumusäässä saman tien hyökkäykseen. Schendel lähetti ensin lyhyen viestin sukellusvenejoukkojen esikuntaan ja upotti heti yhden aluksista. Sitten hän poistui tornista aluksen uumeniin ja ohjasi aluksen kaikkien hämmästykseksi pois saattueen luota. Päällikön kasvot olivat tuhkanharmaat, eikä hän sanonut halaistua sanaa. Saattue oli Saksan lipun alla, minkä Schendel oli huomannut vasta kohtalokkaan torpedon laukaisemisen jälkeen.²¹

Kun Schendel oli radioitse ilmoittanut tuhonneensa arviolta ”4000-tonnisen” kauppalaivan, sukellusvenejoukkojen esikunta kertoi kolme tuntia myöhemmin, että upotettu alus olikin 2185-tonninen saksalainen *Steinbek*, jonka miehistöstä vain kaksitoista selvisi hengissä. Saattueessa oli yhteensä neljä saksalaista kauppalaivaa ja kolme rannikkosaattoalusta:

U-134:n palattua satamaan saatiin selville, että se oli upottanut *Steinbekin* 9. joulukuuta. Norjanmeren komentajan mukaan *U-134*:n ja *U-454*:n päälliköille ei ilmeisesti ollut kerrottu omista rannikkosaattueista eikä toimitettu salauslaitteita tai Jäämeren rannikon radioviestiaikataulua. Näin järkyttävä virhe edellyttää sota-aikeuden selvitystä.²²

Tutkinta todella järjestettiin ja merivoimien esikunta tuli siihen ymmärrettävään lopputulokseen, ettei Schendelin voitu katsoa uskoneen vihollissaattueen kulkevan niin lähellä Saksan hallitsemaa Norjan rannikkoa. Vastuu upotuksesta sälytettiin yksinomaan Schendelin harteille, vaikka kokematon päällikkö saikin Dönitzin puolelleen. Sukellusvenejoukkojen pääesikunta oli eri mieltä ja totesi, ettei Schendelille ollut kerrottu alueen saksalaisalusten matka-ajoista ja sijainnista, kun hän lähti ensimmäiselle partiomatkalleen vieraaseen ympäristöön. Tosiasiassa on suorastaan ihme, ettei vahinkoja ollut sattunut aiemmin, kun ottaa huomioon kaikkien Jäämerellä siihen mennessä partioineiden päälliköiden kokemattomuuden. Schendel vapautettiin syytteestä.

Kapteeniluutnantti Burckhard Hackländerin uusi alus, *U-454*, saapui *U-134*:n viereen Kirkkoniemen satamaan 12. joulukuuta. Kapteeniluutnantti Joachim Deecken *U-584* puolestaan lipui läheiseen Neidenfjordin satamaan kahdeksan päivää myöhemmin. Nämä kolme alusta muodostivat napamerien ensimmäisen ”susilauman”, joka lähti merelle joulupäivänä Ulan-nimisenä ryhmänä. Matkanteko kovassa merenkäynnissä Jäämeren jatkuvassa pimeydessä oli poikkeuksellisen vaikeaa.

Merivoimien sotakirjeenvaihtaja Jochen Brennecke kirjoitti *U-134*:n matkasta Jäämerelle ja kertoi todella elävästi aluksen elinoloista:

Tornissa kastui läpimäräksi kahdessa minuutissa. Parta täyttyi jäähileistä ja turtuneet sormet jäykistyivät. Lämmittely kesti puoli tuntia. Sähkölämmittimistä oli apua, mutta ne eivät pitäneet sukellusvenettä kauttaaltaan lämpimänä. Mahdollisimman monen kuivan vaatekerran pukeminen paransi nukkumismukavuutta aavistuksen. Ulkosalla oli jatkuvasti yö ja kuu-kausia kestänyt tauoton pimeys kävi kaikkien hermoille.

U-134:n toiminta-alue oli Vienanmerellä Murmanskin ja Karhusaaren edustalla. Jostain kumman syystä ensimmäisen matkan aikana huomattiin, että neuvostoliittolaiset sytyttivät avuliaasti valot palamaan. Heti kun *U-134* oli ohittanut yhden majakan ja jatkoi kohti tuntematonta, eteen ilmestyi uusi valokiila. Tuuli ja aallot alkoivat laantua ja tyynellä merellä näkökenttäkin parani. Pohjoisessa huomattiin erikoisia öljyläikkiä. Oliko sinne uponnut säiliöalus tai ehkä peräti sukellusvene? Läiskät lähestyivät hetki hetkeltä ja yhdistyivät suuremmiksi läiskiksi. Pian *U-134* lipui niiden keskeltä. Kyse ei selvästikään ollut öljystä, sillä veden pinnalla ei näkynyt öljylle tyypillisiä sateenkaaren värejä.

Yhtäkkiä huomattiin, että läiskät syntyivätkin pienempienistä jääkiteistä, jotka kelluivat pölyhiukkasten lailla kylmän veden pinnalla. Vähitellen kiteet suurenivat ja muuttuivat pian selvästi erottuviksi valkoisiksi laikuiksi. Sitten laikut yhdistyivät ensin pienen lautasen kokoisiksi ja sitten entistä suuremmiksi rypäiksi, jotka rusahtelivat, räjähtelivät ja hyytyivät tauotta. *U-134:stä* oli tullut jäänmurtaja.²³

U-134:n koneet hajosivat kahteen kertaan, mikä hidasti siirtymistä partioalueelle, jossa Murmanskiin matkalla ollut PQ7-saattue oli vain muutaman päivämatkan päässä. Tämä saattue ei koostunut yhdestä kauppalaivojen rivistöstä:

Viat hidastivat PQ7-saattueen kokoontumista Hvalfjörðuriin niin paljon, että Islannin-joukkoja komentanut amiraali päätti lähettää sen matkaan kahdessa osassa. Ensimmäinen osa, joka lähti liikkeelle joulukuun lopussa, koostui vain kahdesta aluksesta. Saattueen risteilijä- ja hävittäjäsaatto jäi odottamaan suurempaa loppuosaa. Ensin lähtenyt kaksikko sai mukaansa kaksi miinanraivaajaa.

Saattoraivaajien oli tarkoitus yhyttää saattue Jan Mayenin tuntumas-

sa, mutta kosketusta ei saatu ennen kuin paikalliset saattotroolarit jättivät kaksikon oman onnensa nojaan eikä missään vaiheessa sen jälkeenkään. Kauppalaivat saapuivat Karhusaaren eteläpuolelle siis ilman saattoa. Alueella ensimmäistä kertaa toimineet saksalaiset sukellusveneet onnistuivat upottamaan *Waziristanin*. Sen rinnalla kulkenut *Cold Harbour* pääsi Vietnamerelle viikkoa myöhemmin.

Oli harvinaisen huonoa tuuria, että saksalaiset sukellusveneet ilmestyivät alueelle juuri samaan aikaan, kun ensimmäinen ilman saattoa kulkenut kauppalaivasaattue osui paikalle. Saattoristeilijöiden ei haluttu altistuvan sukellusveneille saattueiden etenemisnopeudella, joten tämän hyökkäyksen jälkeen niiden käskettiin pysytellä saattueista erossa 14. ja 26. itäisen pituuspiirin välissä ja ylittää alue mahdollisimman nopeasti, minkä jälkeen palattiin saattueiden seuraan niiden päästyä vaara-alueen ulkopuolelle. Vihollisen pinta-alusten ei uskottu toimivan samalla alueella kuin sukellusveneiden.²⁴

Kaksi Halcyon-luokan miinanraivaajaa, *HMS Salamander* ja *Britomart*, eivät olleet löytäneet saattuetta matkaa hidastaneen huonon sään takia, joten PQ7a eteni Ulan-ryhmän ulottuville sen jälkeen, kun paikallissaattona toimineet sukellusvenetorjuntaan erikoistuneet *HMT Hugh Walpole* ja *Ophelia* olivat poistuneet paikalta. Vuoden 1942 tammikuun 2. päivänä Schendel havaitsi ilman saattoaluksia kulkeneen *Waziristanin* kaksikymmentä meripeninkulmaa Karhusaaresta etelään. Se oli menettänyt kosketuksen matkakumppaniinsa *Cold Harbouriin* myrskysäässä edellisen pimeän napaseudun yön aikana. Kello 6.22 pintaan noussut *U-134* laukaisi yhden G7e-torpedon, joka meni maalista ohi; toinen torpedo laukaistiin 6.39, mutta sekään ei osunut maaliin. Lopulta kolmas torpedo osui yhdeksän minuuttia myöhemmin 5 135-tonniseen laivaan, jonka kyydissä oli 3 700 tonnia sotatarvikkeita, muun muassa tuhat tonnia kuparia ja 410 amerikkalaista Fordin kuorma-autoa. Sukellusveneeseen tähyttäjät näkivät, kuinka 37-henkinen miehistö ja kymmenen tykkimiestä hylkäsivät *Waziristanin* ennen kuin se repesi kahtia ja upposi. Ketään eloonjääneistä ei enää sen koommin nähty. Schendelin upotusilmoitus tarjosi Saksan merivoimille ensimmäisen kerran käytännönläheistä tietoa Neuvostoliiton-saattueiden reitistä.

Tammikuun neljäntenä päivänä Deecken *U-584* irrottautui Ulan-ryhmästä ja lähti Kuolan niemimaalle ja sieltä edelleen Kirkkoniemeen. Kuusi päivää myöhemmin alus oli ohittamassa pinnan alla Kalastajasaarenon niemeä, kun sen sisälle kantautuivat pienen neuvostosukellusvene *M-175*:n dieselmoneiden äänet. Deecke nosti hyökkäysperiskoopin ja havaitsi *M-175*:n arviolta kilometrin päässä. Kohde pujotteli eteenpäin ja Deecke seurasi sen liikkeitä vesikuuntelulaitteen ja periskoopin avulla. *M-175* jatkoi väistelyä samalla kun *U-584* hivuttautui lähemmäs vihollisalusta. Räjähdyistä ei nähty, mutta kun *U-584* nousi pintaan, vihollissukellusveneeseen paikalta löydettiin pelkkä savupilvi. Kaikki 21 miehistönjäsentä kuolivat hyökkäyksessä. Punallipuuinen pohjoisen laivasto oli kokenut ensimmäisen sukellusvenetappionsa.

Samaan aikaan Ulan-ryhmään vielä kuuluneet kaksi sukellusvenettä odottivat alueelle lisää saattueita. PQ7b onnistui väistämään kaksikikon, mutta kahdeksan kauppalaivan ja niiden saattoalusten PQ8 jäi Hackländerin *U-454*:n kynsiin vain päivämatkan päässä määränpäästään Arkangelista. Hackländerin ensimmäinen uhri oli neuvostotroolari *RT-68 Enisej*, johon kaksi ensimmäistä torpedoa eivät osuneet. Puoli tuntia myöhemmin kello 6.32 kolmas torpedo kuitenkin upotti aluksen. Murmanskista lähtenyt kalastusalus halkesi kahtia, minkä jälkeen peräosa tarvitsi vielä armonlaukauksen ennen uppoamista. Kaksi kalastajaa sai surmansa, mutta loput 34 pääsivät pelastusveneillä maihin.

Saman päivän iltana kello 18.46 Hackländer iski PQ8-saattueen kimppuun yhdellä torpedolla, joka osui 5 395-tonniseen SS *Harmatrisin* alle kymmenen meripeninkulman päässä rannasta. Torpedo räjähti aluksen keskiosassa ja sytytti tulipalon melkein välittömästi. Miehistön yrittäessä sammuttaa paloa hävittäjät jahtasivat *U-454*:ää, mutta pinnan alle painunutta sukellusvenettä ei löydetty, koska olosuhteet olivat epäedulliset kaikuluotaimelle. Hackländer pääsi seuraamaan saattuetta entistä lähemmäs satamaa. Kun *Harmatrisin* tulipalo oli saatu sammutetuksi, miinanraivaaja *HMS Speedwell* otti vaurioituneen aluksen hinattavakseen. Tribal-luokan hävittäjä *HMS Matabele* jäi suojelemaan parivaljakon matkaa Arkangeliin sillä välin kun muut PQ8-saattueesta ehtivät edelle. Hackländer kirjasi muistiin huonossa

näkyvyydessä tapahtuneet vaiheet, joiden aikana hän väitti osuneensa hävittäjän perään, jolloin se joutui pysähtymään kello 18.45. Toisenkin hävittäjän perään osuttiin tunteja myöhemmin kello 22.21, minkä jälkeen toisen aluksen vierelle kohosi vesipatsas ja kolmas alus räjähti. Kello 22.21 Hackländer osui kuin osuikin *HMS Matabelen* perään torpedolla, joka aiheutti ampumatarvikevarastossa valtaisan räjähdysten. Alus upposi alle kahdessa minuutissa. Pelastuslauttoja ei saatu laskettua veteen, sillä ne olivat jäätyneet paikoilleen, joten miesten oli pakko hypätä hyiseen mereen. Hävittäjän omat syvyyspommit aiheuttivat lisätappioita, kun ne alkoivat räjähdellä aluksen upotessa, mutta valtaosa miehistöstä menehtyi hypotermiaan. Miinanraivaaja *HMS Harrier* pelasti 238 hengen miehistöstä ainoastaan neljä, joista kaksi menehtyi vielä myöhemmin. Miinanraivaaja *HMS Sharpshooterin* kaikuluotain havaitsi Hackländerin sukellusveneen epäsuotuisista olosuhteista huolimatta ja iski sen kimppuun useaan otteeseen. Lopulta *U-454* kuitenkin pääsi pakenemaan:

Se oli ensimmäinen kerta, kun kauppalaivojen kimppuun hyökättiin voitokkaasti pohjoisella Neuvostoliiton-reitillä. Sillä kertaa hyökkäys kohdistui ainoastaan länteen matkalla olleeseen saattueeseen [sic], mutta viholliselle on osoitettu, että tämä huoltoreitti ei säily enää rauhallisena.²⁵

PQ8-saattueen järkyttävät tappiot olisivat voineet paisua vielä suuremmiksi, jos saksalaisten alkuperäinen suunnitelma päästää taistelulaiva *Tirpitz* metsästäämään olisi toteutunut. Suunnitelma kuitenkin peruttiin saattohävittäjäpulan takia, sillä niitä oli lähetetty auttamaan *Scharnhorstin*, *Gneisenauun* ja *Prinz Eugenin* rynnistystä Norjasta Kanaalin kautta Ranskaan.

Hitlerin vainoharhainen pelko siitä, että liittoutuneet nousisivat maihin Norjassa, oli kiihtynyt huippuunsa sen jälkeen, kun Kuninkaalliset merivoimat oli hyökkäillyt Narvikin lähistölle. Iskujen tavoitteena oli kerätä salaustietoja, missä myös onnistuttiin. Maihinnousun lähestymisestä vakuuttunut Hitler vaati ”täyttä panosta kaikilta Norjaan sijoitetuilta merivoimien osastoilta”. Merivoimien esikunnassa ankaran käskyn tulkittiin koskevan kaikkia sellaisia sukellusveneitä,

joita ei ollut ehditty sijoittaa Välimerelle, mutta sitä ei onneksi noudatettu kirjaimellisesti.

Saksan sukellusveneet olivat taistelukokemuksen puutteesta huolimatta saavuttaneet jonkinlaista menestystä napamerillä, mutta Dönitzin mielestä niiden käyttäminen siellä oli haaskausta, kun niistä olisi ollut paljon enemmän hyötyä Atlantilla. Hän olikin ilmaissut mielipiteensä kirjallisesti jo siinä vaiheessa, kun vihamielisyydet Neuvostoliiton kanssa olivat vasta alkamassa:

Konkreettinen menestys on jäänyt toistaiseksi äärimmäisen vähäiseksi ja täysin merkityksettömäksi, sillä alueella esiintyvä laivaliikenne koostuu pienistä aluksista, joiden kimppuun ei voi menestyksekkäästi hyökätä torpedoilla... Sota Neuvosto-Venäjästä vastaan ratkaistaan kuivalla maalla, ja siinä sukellusveneiden osuus on häviävän pieni.²⁶

Murmanskin-saattueiden säännöllistyminen ja Saksan asevoimien pysähtyminen sinnikkääseen neuvostovastarintaan Finnmarkissa johtivat siihen, että Jäämerellä tarvittiin entistä enemmän sukellusveneitä. Pohjois-Atlanti Barentsinmereltä länteen oli jo Atlantin saattuetaiteluiden reunalla, ja nyt länsiliittoutuneiden joukkoja oli aivan Neuvostoliiton rannikon tuntumassa. Pinta-aluksia oli jäljellä vähän, joten oli lähes väistämätöntä, että sukellusveneistä tuli Saksan merivoimien Jäämeren-osaston keihäänkärki.

Maalla taistelu oli pysähtynyt tykkäänä, mistä Saksan merivoimien yleisesikunta ei halunnut ottaa lainkaan vastuuta itselleen. Vuoden 1941 joulukuun 12. päivänä sotapäiväkirjaan kirjattiin amiraali Schmundtille ohjeet, joiden mukaan hänen tuli kirjoittaa kaikki siihenastiset sotapäiväkirjamerkitänsä uudelleen:

Jäämeren-joukkojen amiraalin sotapäiväkirjaan 20. lokakuuta tehdyssä merkinnässä on väärää tietoa lähtötilanteesta. Sen on todettava johtuvan riittämättömistä tiedoista. Merivoimien esikunta haluaa tehdä tiettäväksi, että merivoimat ei ole millään tavalla vastuussa maavoimien epäonnistuneesta hyökkäyksestä Murmanskiin. Hyökkäys epäonnistui siksi, että siihen käytetyt joukot olivat alkujaankin liian pienet. Merivoimat sai vasta myöhemmin pyynnön kuljettaa varuste- ja miestäydennyksiä meriteitse,

mikä aloitettiin joukkojen parhaan kyvyn mukaan kunnes asevoimien pääesikunta arvioi huomattavien tappioiden jälkeen riskin liian suureksi ja päätti keskeyttää operaation. Merivoimien esikunta painotti hyökkäykseen liittyvää riskiä kaikissa vaiheissa. Tästä kannasta on kerrottu pohjoisten joukkojen esikunnalle, Norjan-joukkojen komentajalle ja Jäämeren-joukkojen komentajalle. Merkintä lisättiin Jäämeren-joukkojen komentajan sotapäiväkirjaan.

Puoli vuotta itärintaman sodan alkamisen jälkeen surkeat sääolot ja peräänantamaton puolustus olivat pysäyttäneet operaatio Barbaros- san etenemisen. Pohjois-Afrikassa Saksan joukot olivat myötätulessa, mutta Yhdysvaltojen liittyttyä sotaan Saksan asevoimilla oli vastassaan maailman suurimmat teollisuusmahdit. Itärintaman sukellusveneet joutuivat tulevina vuosina kovalle koetukselle.

Viitteet

- 10 *Führer Conferences*, s. 221.
- 11 Sukellusveneiden määrä on edelleen kiistanalainen, sillä Norman Polmarin arvovaltainen tutkimus *Submarines of the Russian and Soviet Navies* mainitsee nämä 15 alusta, kun taas Ruge ja Ison-Britannian merivoimien tiedusteluselonteko (PRO, FO 371/29504, CRW Lamplough, NID, "U.S.S.R. Naval Forces" (23 June 1941), s. 1, f27, SECRET) 23.6.1941 puhuvat 21 sukellusveneestä.
- 12 Väitöskirja "The Royal Navy and Soviet Seapower, 1930–1950: Intelligence, Naval Cooperation and Antagonism", Joseph Francis Ryan, BA (Hons), Hullin yliopisto, tammikuu 1996.
- 13 Vian, Sir Philip: *Action This Day*, s. 67.
- 14 *U-451* upposi myöhemmin Tangerin lähistöllä 21.12.1941 (yliluutnantti Walker Köhler oli ainoa eloonjäänyt). *U-571* upposi Irlannin länsipuolella 28.1.1944 (ei eloonjääneitä). Oikean *U-571*:n vaiheet eivät muistuta millään tavalla surkeassa Hollywood-tekeleessä esiintyneen aluksen edesottamuksia. Elokuva oli ehkä taiten kuvattu ja ilo silmälle, mutta muuten se on juuri sellaista kömpelöä ja naurettavan vääristelyä propagandaa, jota sotavuosinakin nähtiin.
- 15 *U-132* upposi Pohjois-Atlantilla 4.11.1942 ja vei kaikki miehet mukanaan. Sukellusvene jäi Vogelsangin vaurioittaman ampumatarvikelaivan räjähdysten tai siitä singonneiden palasten alle. *U-442* upotti ampumatarvikelaivan sen jälkeen torpedolla.

- 16 U-576 upposi Hatterasiniemen lähellä 15.7.1942, eikä kukaan miehistöstä selvinnyt hengissä.
- 17 *Führer Conferences*, s. 236.
- 18 U-752 upposi 23.5.1943 Pohjois-Atlantilla. Eloonjääneitä oli 17.
- 19 U-578 merkittiin kadonneeksi 6.8.1942 Biskajanlahdella. Eloonjääneitä ei löydetty.
- 20 Saksan merivoimien yleisesikunnan sotapäiväkirja 15.12.1941.
- 21 Brennecke, Jochen: *The Hunters and the Hunted*, s. 174.
- 22 Saksan merivoimien yleisesikunnan sotapäiväkirja 12.12.1941.
- 23 *The Hunters and the Hunted*, s. 174–175.
- 24 Otteita Kuninkaallisten merivoimien viestivaihdosta 1.1.1942–31.12.1942, jonka Ison-Britannian kotimaan laivaston komentaja, amiraali Sir John C. Tovey (K.C.B., D.S.O.) toimitti meriministeriölle. ”Ote viestivaihdosta 1.1.–31.3.1942”, *London Gazette*, perjantaina 13.10.1950, numero 39041.
- 25 Saksan merivoimien yleisesikunnan sotapäiväkirja 18.1.1942.
- 26 Dönitz, s. 153.

Kommodori Rudolf Peters komensi Norjan sukellusvenelaivastoa tammi-kuusta 1943 kesäkuuhun 1944.

Jäätyminen uhkasi kaikkia Jäämerellä toimineita aluksia yhtä lailla. Jos vesirajan yläpuolelle kertyi liikaa jäätä, kaikki ulkoilmassa olleet asejärjestelmät saattoivat muuttua käyttökelvottomiksi ja vieläpä vaarallisen painaviksi. Jos venttiilit jäätyivät umpeen, sukellusvene ei välttämättä voinut täyttää painolastisäiliöitä sukeltamista varten, minkä takia oli entistä tärkeämpää käydä säännöllisesti sukelluksissa hieman lämpimämmässä vesissä.

U-959 lähdössä satamasta Jäämeren-partiomatkalle. Sukellusvene upposi 2. toukokuuta 1944 Islannin koillispuolelle koko miehistö mukanaan.

Kapteeniluutnantti Horst-Thilo Queck ohjaa *U-622*:n satamaan. Sukellusveneellä on kaksi eri tunnusta: komentotornin etupuolella on torpedoa ympäröivä hai, joista muodostuu Q-kirjain. Tornin kyljessä on 11. sukellusvenelaivueen tunnus eli jääkarhu liikkuvan sukellusveneen takana. *U-622* tuhoutui Trondheimin sataman pommituksessa.

Tyypin VIIC sukellusvene partioi Jäämerellä tyynessä säässä. Taivaanrannassa Naxos-tutkanpaljastimen vasemmalla puolella siintää jäävuori.

U-622:een lastataan torpedoja Askøyn torpedovarikolla lähellä Bergeniä.

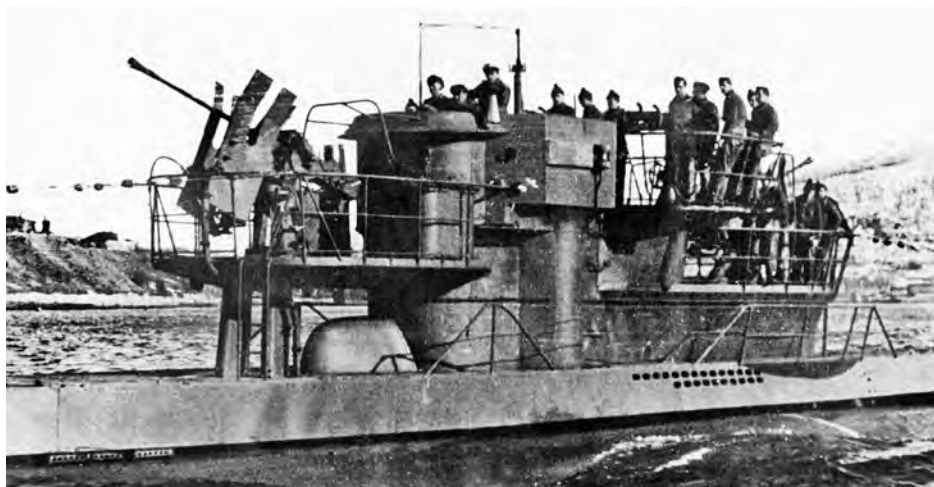

Sukellusveneitä Trondheimissa vuonna 1945.

Sukellusvene Narvikin edustalla.

Poikkeuksellinen mallin VI komentotorni, jossa tornin eteen oli asennettu 37-millinen M42-ilmatorjuntatykki. Tämä sukellusvene palveli Jäämerellä ennen siirtoa Saint-Nazaireen vuonna 1944.

Tyytin VIIC sukellusvene lähestyy Narvikia.

Ritariristillä palkittu komentaja-kapteeni Helmut Möhlmann tässä *U-571*:n päällikkönä. Myöhemmin hän toimi 14. sukellusvenelaivueen komentajana Narvikissa.

(Vasemmalta oikealle) *U-365*, *U-362*, *U-711*, *U-278* ja *U-997* varikkoalus *Black Watchin* rinnalla Hammerfestissä heinäkuussa 1944.

Iltahämärä merellä: *Die Kriegsmarine* -lehden propagandakuva, jossa näytetään Jäämeren sukellusvenepartioiden parempaa puolta.